

122/20.8.2014

MUSEOARASTO
RAKENTAMISTEKNINEN
ARKISTO

Veikko Kiljunen:

**Sauvon kirkon kalkkimaalausten ja rakennusteknillisten
tutkimusten konservointi- ja restaurointitöiden kertomus
vv 1970-71**

Sauvon kirkon kalkkimaalausten ja rakennusteknillisten tutkimusten konservointi- ja restaurointitöiden kertomus vv 1970-71.

Viittaan työtä koskeviin suunnitelmaan ja muistioon, jotka on päivätty 21.1.1970 ja 31.3.1970.

Ensimmäisiä suunnitelmia kirkon interiöörin restauroimiseksi alettiin hahmotella jo 1960-luvun alussa. Töiden pääsuunnittelijaksi seurakunta valitsi arkkitehti Olli Kestilän Turusta ja pääasialliset työtavoitteet keskittyivät lämmityslaitteiden uusimisen yhteyteen liittyviin töihin. Työt aloitettiin tammikuussa v. 1970. Kirkosta poistettiin puulämmitteiset kaminat ja tilalle ryhdyttiin asentamaan sähkölämpöelementtejä. Kirkon lattiaan ja penkistöön kajoavat työt pyrittiin rajoittamaan mahdollisimman vähin alkuperäisiä rakenteita loukkaamatta, mutta kuten tavallista, töiden edistyessä mieliteot laajentuivat käsittämään muita peruskorjauksia tai uudistusluontoisia tehtäviä kirkon interiöörissä, kuten esimerkiksi eräiden penkkien istuimien levantämisen ja urkulehterin portaiden nousun loiventamisen ja uusimisen jne. Kuitenkin on töiden lopputuloksesta sanottava, että kaikki eri laatuiset korjaukset tuli Sauvon kirkossa toteutettua varsin suurella pieteetillä, poiketen siten ratkaisevalla tavalla edukseen monista muista viimeaikoina suoritetuista mm. liian suurin muutoksin toteutetuista kirkkojen restaurointitöistä.

Kirkossa tehtyjä rakennusteknillisiä töitä johti paikkakunnalta oleva rakennusmestari ja kirkkohallintokunnan pj. Pauli Peltola. Päivittäisestä työnjohdosta vastasi ansiokkaalla tavalla koko ajan työnjohtaja Uolevi Saari. Muinaistieteellisen toimikunnan määräämät rakennushistorialliset tutkimukset suoritti Olavi Tapio apulaisineen ja kirkon kalkkimaalausten ja muiden konservointitekniikoiden tutkimus- ja restaurointitöiden suunnittelusta ja suorittamisesta vastasi Veikko Kiljunen apulaisineen. Lisäksi ovat museovirastosta useita tarkastusmatkoja kirkkoon tehneet mm. hist.os. johtaja Riitta Pylkkänen ja arkkitehti Heikki Havas.

Kirkossa suoritettuihin eri laatuisiin tämän kertomuksen kirjoittajan johtamiin töihin osallistui lyhyemmän tai pidemmän ajan seuraavat henkilöt: Marja-Leena Halme, Sauvosta

Toivo Hotokka	"
Jalo Lempinen	"
Kaarlo Lempinen	"
Marja Mäkinen,	Helsingistä

Pentti Pietarila	Helsingistä
Helena Pylkkänen	"
Pentti Saaranto,	Sauvosta
Tapio Saaranto	"
Esa Palokangas	"
Reino Tuominen	"
Paavo Viuhko	"

Tärkeimmät kirkossa tehdyt korjaustyöt käsittivät:

- Lämmityslaitteiden uusimisen sähköllä tapahtuvaksi (Sähkö-Lähteenmäki).
- Kaminoiden kohdalta poistettujen penkkien uusimisen.
- Urkulehterin portaiden uusimisen (puuseppä Paavo Palmu).
- Useiden penkinistuimien leventämisen ja saarnatuolin ulkoneman tukeminen terästolpalla sen jälkeen kun sinne laitettu keskiaikaisen monstranssin jalka poistettiin.
- Alttaripöydän myöhemmin tehdyn korotusmuurauksen poistaminen ja päytäkiven laskeminen alkuperäiseen korkeuteen. Samoin umpeen muuratun pöytäkomeron avaaminen ja varustaminen puuluukulla.
- Alttarilaitteen laskeminen vastaavasti alemmaksi.
- Kolmen alttaripöydän edusaskelman poistaminen ja sen alta esille saadun 1600-luvun korokkeen konservointi.
- Kasteaitauksen päällemaalauksen poisto ulkosivuista ja keskiaikaisen kastemaljan nostaminen lattiatasoon sekä väärin päin olleen jalan kääntäminen oikein päin.
- Aitauksen alkuperäinen väri restauroitiin. Samaa väritystä olisi saatavissa esiin lehterin rintamusten kuviin.
- Kirkon ja asehuoneen välisen keskiaikaisen oven varustaminen ylimääräisellä salvalla jotta se voidaan avata ja sulkea myös sisäpuolelta (seppä Arvo Palmu).
- Uusien kirkonpenkkien puunjäljittelymaalaukset ja vanhojen puhdistus ja osittainen korjausmaalaukset (maalari Eero Engblom).
- Kirkon lattiakannatinparrujen osittainen uusiminen ja lattioiden oikaiseminen sekä lankkujen tiivistäminen.
- Kirkon seinien ja holvien korjaaminen päällemaalauksen poiston jälkeen sekä tutkimus- ja restaurointityöt.
- Sakariston betonilattian poistaminen ja uusiminen tiilillä sekä holvin ja seinien korjaukset ja kalkkimaalaus.
- Asehuoneen betonilattian poistaminen ja alta esille saadun osittain vahingoittuneen keskiaikaisen tiililattian paikkaus ja konservointi.

- Asehuoneen seinien ja holvien tutkiminen ja korjaus, esille saatujen maalausten konservointi.
- Tapulissa tavattujen puuntuhojahyönteisten syöntikohtien myrkyttäminen "Intaktolilla".
- Muurattujen kirkkotarhan porttaalien korjaaminen ja maalaminen kalkkivärillä, puuvien vihreällä öljyvärillä.

Sauvon kirkon kalkkimaalausten restaurointityö toteutettiin Muinaistieteelliselle toimikunnalle 20.1.70 esittämäni työsuunnitelman kohta III mukaisesti, joka kuuluu: "Tehdään kirkon, sakariston ja asehuoneen holvi- ja seinäpintojen perusteellinen puhdistus- ja korjaustyö tavoitteena kaikkien päällemaalausten poistaminen, jolloin saadaan esille alkuperäinen keskiaikainen kellanharmaa väripinta. Työhön liittyen suoritetaan keskiaikaisiin kalkkimaalauksiin liittyvä tutkimus, puhdistus- ja tarvittava restaurointityö".

Syyskuussa v. 1971 mainitut työt oli saatettu päätökseen ja sen lopputuloksena esitän seuraavassa tärkeimmät saavutukset. Saman aikaisesti kirkossa suoritettujen lämpöteknillisten töiden kanssa tehtiin tutkimuksia siitä miten kaminoiden nokeamat kirkon seinä- ja holvipinnat olisi puhdistettava ja käsiteltävä. Tästä työstä oli kuitenkin seurauksena, että vaikka vuonna 1906 arkkitehti C. Frankenhauserin johdolla ja Muinaistieteellisen toimikunnan aloitteesta tehtyä keskiaikaisten seinämaalausten restaurointityötä pidettiin onnistuneena, niidenkin perusteellinen puhdistaminen tulisi nyt välttämättömäksi tehdä holvien puhdistus- ja korjaustyön jatkona. Samalla tehtiin kuten tavallista tarkistustutkimuksia näidenkin kuvien mahdollisten täydentävien maalauskatkelmien löytämiseksi. Nämä jatkotutkimukset täydensivätkin vähäisessä määrin esillä olevia v. 1906 restauroituja seinämaalauksia, mutta ennen kaikkea niiden tuloksena todettiin, että kirkko on keskilaivan kahden ensimmäisen holvin lisäksi koristeltu maalauksilla myös pohjois- ja etelälaivan kahden vastaavan sivuholvien osalta. Nämä muodostavat tällä tavoin keskiaikaisen kuoriosan kokonaiskoristelun, yhdessä kuori-ikkunan sivuilta esille saatujen pyhimysten kuvien kanssa.

Museoviraston kalkkimaalausten läpipiirrosarkistoa täydennettiin uusilla läpipiirroksilla 1:1 yhteensä 64 piirroksella. Lisäksi maalauksista otettiin useita satoja valokuvia työn aikana ja jälkeen mustavalkoisia ja värillisiä P-O Welinin ja allekirjoittaneen toimesta.

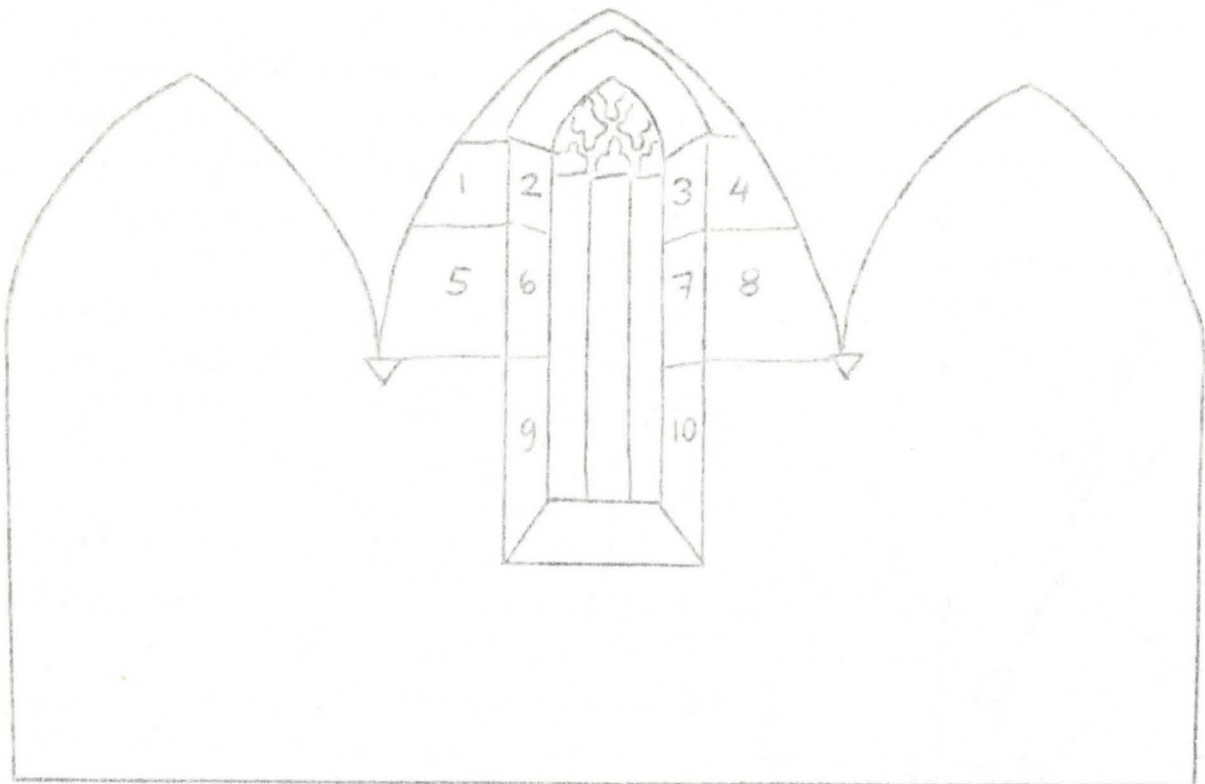
Löydetyt uudet maalaukset mm. kymmene kuva-aihetta, paljastuivat 4-5 peittävän kalkkimaalikerroksen alta. Ensimmäinen sivelykerros oli vihreän harmaata väriä ja se on todennäköisesti sivelty v. 1652, mistä on säilynyt myös kirjallinen tieto, että Juhana Gallen kustansi silloin seinien kalkitsemisen. Kuori-ikkunan sivusta esille saadut maalaukset ovat poikkeuksellisen autenttisessa asussa säilyneet ja vain vähän päällekkäisyyden vahingoittamia ja osittain värien kemiallisen muutoksen vikaannuttamia. Lisäksi paljastui näihin maalauksiin liittyvä 1400-luvulle tyypillisesti minuskelikirjaimin tehty kirjoitus:

ano vero:domini mcdlxxii: hoc

ecclia edificata fuit: et de picta: in: hore: sty: clementis

eli totisena jumalan vuonna 1472 tämä kirkko rakennettiin ja maalattiin kunniaksi p.Clementin.

Lisäksi löytyi kuori-ikkunan eteläpielessä olevan N.Marian kuvaan liittyvä mielenkiintoinen maalauksen yksityiskohta. Se esittää polvistunutta rukousasennossa olevaa munkin pukuista miestä vieressä monogrammi vaakuna missä kirjain yhdistelmä p+ nurin päin oleva h eli . Pidän täysin mahdollisena, että kyseessä on maalaukset tehneen Pietari Henrikin pojan omakuva ja signeeraus. Ehkä hän on toiminut samalla osittain työnsä lahjoittajana Sauvon kirkolle, etenkin kun kuva on näin huomattavalla paikalla. Hänen kuvaansa liittyy kirjoitusnauha, siinä olevan rukouksen sanoista on epäselvyyttä esim. "Äiti minua kuule" tms. Tutkijoiden on mahdollisuus tulevaisuudessa epäilemättä tulkita tarkemmin teksti, koska kirjaimet ei ole kuin vähän vahingoittuneet.

Luettelo esille saaduista uusista maalauksista kuori-ikkunan sivusta ja itäseinältä:

1. Evankelista Johanneksen vertauskuva	läpipiirros no	37
2. " Matteuksen "	"	39
3. Profetan puolivartalokuva	"	30
4. " "	"	33
5. P. Jaakko vanhempi	"	38
6. P. Pietari	"	31
7. N. Maria ja Pietari Henrikinpoika	"	34
8. P. Clementis	"	40
9. P. Lauri ja lahjoittaja nunna	"	32
10. P. Paavali	"	36

Kirkon maalaukset ovat siis valmistuneet tasan viisisataa vuotta sitten. Keskilaiivan kaksi ensimmäistä holvia maalauksineen on ollut vuosisadat päällemaalaamattomat, lukuun ottamatta ruoteiden alapäitä noin neljän metrin korkeuteen, mistä ne olivat ei ainoastaan päällemaalatut vaan laastilohkeamien takia laajasti uudelleen paikattaessa rapatut, viimeksi v. 1906. Nämä Sauvon kirkon maalaukset ovat suoranaista jatkoa Pietari Henrikin pojan Kalannin kirkkoon tekemille maalauksille, jotka siellä on merkitty valmistuneen paria vuotta aikaisemmin eli vv 1470-71.

Sauvon kirkon maalauskoristelun kokonaiskuva on nyt päättyneen restaurointityön tuloksena miltei täydellinen, sillä varmuudella voidaan todeta, että muissa holveissa ei koskaan ole ollut maalauskoristelua. Sen sijaan muissa holveissa todettiin että vuotanut vesikatto ja siten holveihin imeytynyt vesi ja pakkanen ovat aiheuttaneet useimmille holveille pahoja halkeamia ja rapautumavahinkoja etenkin kirkon länsipäässä ja sivulaivoissa. Lisäksi kirkon nurkat, etenkin koillis- ja kaakkoisnurkat ovat liikkuneet ja vetäneet suuret halkeamat alkaen holvin huipusta ja laajentuen alas maahan saakka. Raot täytettiin nyt vuorivillalla ja laastilla sekä varustettiin lasiputkilla liikkumisen tulevaa tarkkailua ja mahdollisesti tulevaisuudessa tehtäviä perustuksen vahvistamistöitä silmälläpitäen.

Kirkon kuoriosan sivulaivoista esille saatu maalauskoristelu perustuu pelkästään ristiholviston ruoteiden koristamiseen. Niissä näemme monivärisen poikkiraidoituksen lisäksi ruoteiden juuresta vuorotellen kasvavan lehti- ja lilja-aiheen, jotka on tehty luotalla. Seinässä ruoteiden päät ovat päättyneet maalattuihin ihmiskasvokannattimiin (vert. Taivassalo). Säilyneinä ne saatiin esille vain itäseinässä. Vihreä kolmijakoinen lehti on toisessa holvissa vihreä ja toisessa punaruskea.

Kirkon kuoriholvi ja sen välittömään yhteyteen liittyvä itäseinän osa ja kuori-ikkunan sivut on maalattu erittäin rikkain kuva-aihein. Sen muodostavat tähtiholvin ruodejaoittelu, köynnös-, ja luottakukka-aiheet yhdessä holvivaippoihin maalattujen Kristuksen piina-välleineitä käsissään pitävien enkeleiden, evankelista Luukkaan härän ja evankelista Markuksen leijonan sekä profeetta Danielin ja Jeremian kuvien kanssa. Kahden viime mainitun nimen kirjoitusnauhan tekstiä ei ole aikaisemmin pystytty lukemaan, mutta puhdistustyön aikana ja tuloksena ovat nimet käsitykseni mukaan Daniel+Jeremias. Holvista tähän asti puuttuneet kahden evankelistan Johanneksen ja

Matteuksen symbolit saatiin esille itäseinän ja holvivaippon rajasta. Edellisen alapuolelle seinään on maalattu P. Jaakko pyhiinvaeltajan asuun pukeutuneena ja jälkimmäisen alapuolelle S. Clementis paavillisessa asussa. Ikkunan yläkaari on koristeltu viiniköynnöksin (rypäleiden väri kemiallisesti muuttunut mustaksi) ja allaolevia kuva-aiheita erottavalla luottakoristenauhalla, minkä väri myös on muuttunut mustan harmaaksi.

Ikkunan sivujen ylimpinä maalauksina on profeettojen puolivartalo-kuvat joiden nimiä ei toistaiseksi ole onnistuttu varmuudella tul-kitsemaan.

Ikkunasivun pohjoispuolella olevaa p. Pietarin kuvaa ja eteläpuo-
lella olevaa N. Marian kuvaa eroittaa yläpuolella olevista maa-
lauksista leveä luottakukkanauha. P. Pietarilla on suurikokoinen
atributinsa avain kädessään ja hänen alapuolelle on vielä maalattu
p. Lauria diakonin puvussa esittävä maalaus, tunnuksellaan hiillos-
rauta. Maalaukseen liittyy lisäksi pienikokoinen polvistunut nunnan
pukuun pukeutunut naishenkilö (lahjoittaja) ilman sen enmpää vii-
tettä henkilön tunnistamiseksi. Olisiko kenties mahdollista ajatel-
la, että dominikaanit (Pietari Henrikin poika) etunenässä ja
birgittalaisnunnat olisivat kustantaneet kirkon maalauskoristelun,
erittäinkin kun mitään muita lahjoittajien vaakunoita tms. viit-
taavaa ei maalausten yhteydessä esiinny, kuten on tavallista useim-
missa muissa kirkoissa.

Ikkunan eteläsivulla oleva N. Marian kuva, sylissä Jeesuslapsi
on erittäin kauniisti maalattu. Erityisesti kiintyy huomio lapsen
jalkojen ja käsien asentoon, mikä on hämmästyttävän eloisa, vapau-
tunut, kun lapsi äitinsä sylistä kurkoittelee kuvan taustassa ole-
vaa hänen käteensä kukanvarrella liitettyä punaista luottakukkaa.
Tämän maalauksen alle on kuvat P. Paavali miekka kädessä.

Maalausten tekniikka on tyypillistä sekkomaalaussuoritusta sillä
erityispiirteellä lähinnä kestävyyteen ja värien laastipohjaan
imeytymiseen nähden korostettuna, että tekotapa lähentelee paiko-
tellen freskon tapaista lopputulosta. Tähän on päästy mahdollises-
ti juuri siitä syystä, että on otaksuttavissa maalaukset tehdyn
välittömästi holvien muuraus- ja pintarappaustyön jatkeena, kuten
säilynyt kirjoituskin antaa ymmärtää, mistä syystä laastiaineksen
lopullinen kuivaminen on ollut vielä kesken ja maalaustyötä varten
huolellisesti kostutettu.

Pelkällä näköhavainnolla oli todettavissa monien värien kemiallinen
värivaikutelman muuntuminen, mutta värien alkuperäistä ainekoostu-
musta koskeva tutkimus teetätettiin kuudesta näytteestä Valtion
teknillisessä tutkimuskeskuksessa röntgenspektromertisellä menetel-

mällä. Samoin testasin indikaattoreilla ja mikroskooppitutkimuksin värien alkuperää. Niiden perusteella ei voida kuitenkaan todeta tarkasti väriseosten alkuperäistä sävyä puhumattakaan niiden vaikutelmaa kuva-alueissa vivahteineen, mutta ne selvittävät pääasiallisesti esimerkiksi sen, että nyt mustanruskealta näyttävä väri onkin ollut määrätyissä kuvakohdissa kirkkaan punainen lyijyväri jne. Tätä kertomusta seuraa liitteenä po tutkimusselostus. Siihen lisäselityksenä mainittakoon näytteiden tutkimusmerkinnän tarkoittama asianomaisen maalauksen kohta.

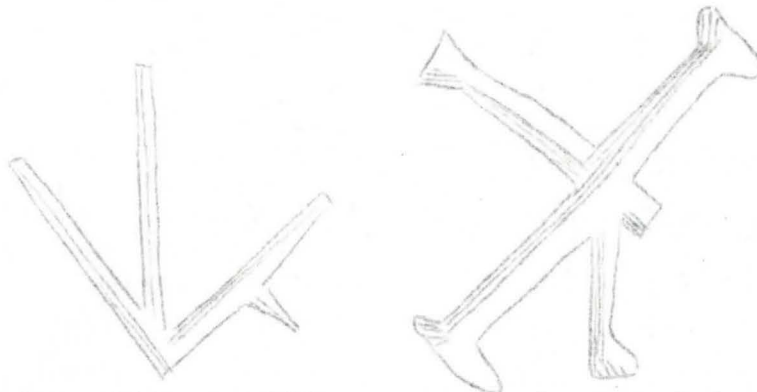
- Näyte: 1 M= P. Laurimaalauksen musta ääriviiva
2 SH= P. Clementiksen siniharmaa puvun väri
4 V= " violetti sisäpuvun kuvio
3 P= Profeetta no 3 huuli
5 VI. Mustan violettiä lehtikoristelua
6 AP= asehuoneen punainen koristemaalauus.

Muista kirkossa esille tulleista maalauskoristeluun liittyvistä seikoista on mainittava lisäksi se, että kirkon etelä seinällä, nykyisen lehterin alla on katkelmia "viimeistä tuomiota" esittämässä maalauksesta (vert. Kalanti, Taivassalo) ja tässä kohden oli jo v. 1903 todennut kalkkimaalauksen katkelmia K. Meinander tutkimuksissaan. Tämä maalaus on ollut sangen suurikokoinen ja katkelma siihen kuuluvia tulen lieskoja helvettiä kuvaavasta maalauksen osasta otettiin esille lehterin portaiden alta. Tutkin maalauksista myös lehterirakenteen sisällä olevasta seinän kohdasta ja totesin maalauksen siellä heikosti säilyneeksi.

Länsioven pohjoispuolelta saatiin esille punavärillä tehty monogrammikoriste (läpipiirros no 13). Se puhdistettiin ja kiinnitettiin 5% Vinavil NPC:llä. Vastaavan kaltaisella tavalla oli tehty kaksi rinnattain maalattua vaakunaa länsiseinän eteläosaan luultavasti hautauksen yhteydessä. Kts. valokuvaa ja läpipiirrosta no 12.

Kirkon maalauksista puheen ollen haluaisin vielä esittää ajatuksen että onko kuorissa eteläseinässä olevaa maalauksista välttämättä pidettävä P, Henriikkiä esittävänä, ilman Lallia. Eikö se yhtä hyvin voisi olla joku muu, esim. vaikkapa mahtava piispa Bitz?, maalauksen kustantaja ja kirkkojen suurrakennuttaja, tosin ilman vaakunansa hänkin.

Eri tahoilla kirkkoa tavattiin korjaustöiden aikana ruodeti-
lissä, pilaritiileissä ja ikkunan sivujen muurauksissa tiilien
pintaan ennen polttoa saveen tehtyjä, uurrettuja puumerkkejä.
Lisäksi puumerkkejä on kaiverrettu luonnollisesti kirkon penk-
keihin, kuten esimerkiksi etelälehterin alapuolella ensimmäisenä
olevan penkin jalkalaudassa olevat puumerkit 1:1

Keskiajan tiilentekijän puumerkeistä mainittakoon seuraavan
tyyppiset esimerkit.

Läntisimmän eteläpuoleisen ikkunan itäsivussa, yläosassa mistä
kaari alkaa:

Länsisivussa:

Keskilaivan toinen holvi lännestä, ruoteessa, länsisivulla noin
3 m korkeudessa:

Pilarin itäsivussa, toinen tiili arkadikaaren päässä:

Sama holvi, pohjoispilari ylhäällä:

IV pohjoispilari ylhäällä + alhaalla:

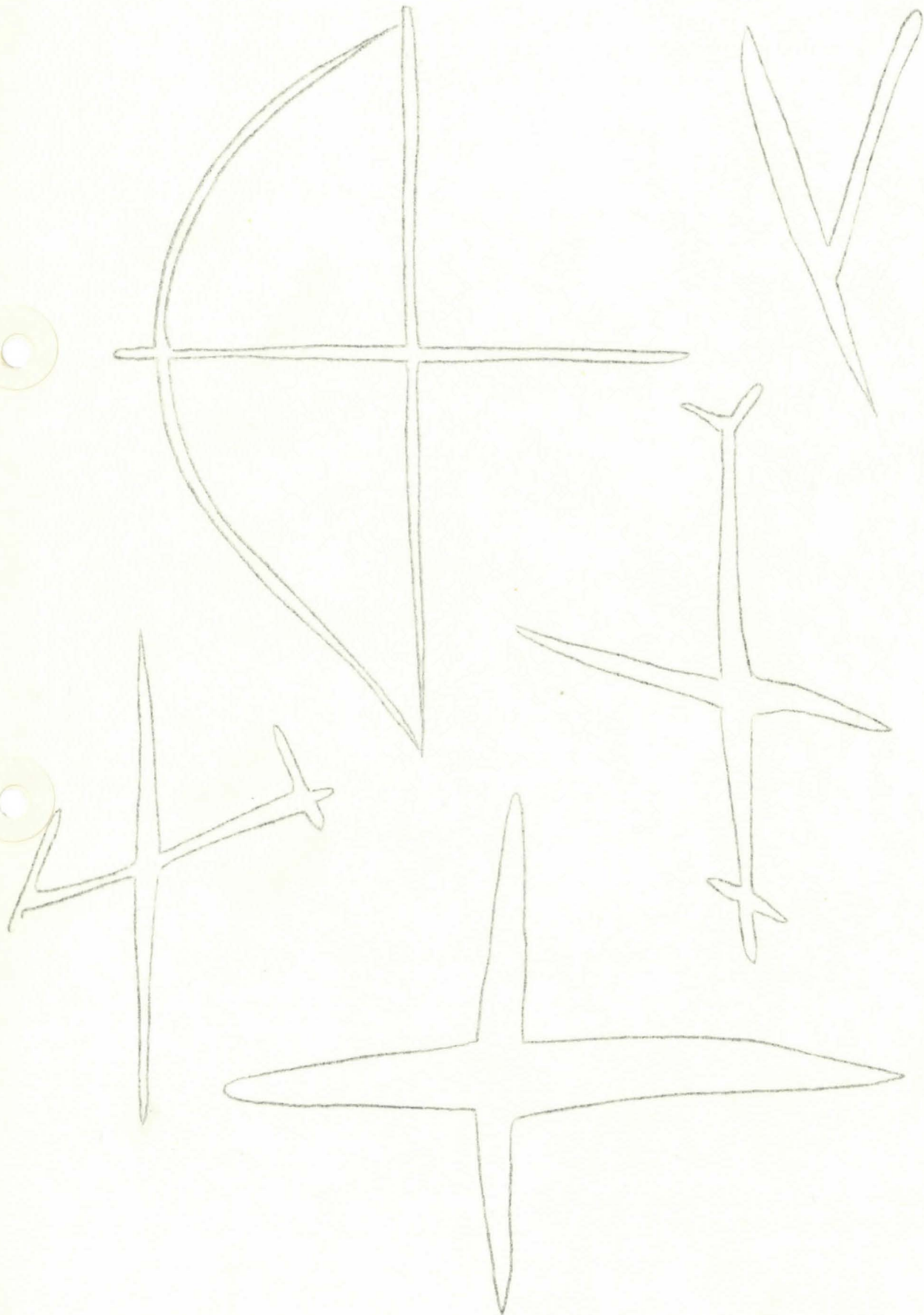
Toisen eteläpilarin pohjoissivu n. 1,30 m kapiteelistä alaspäin,
(vaakunan alla):

ja siitä alaspäin 1 m:

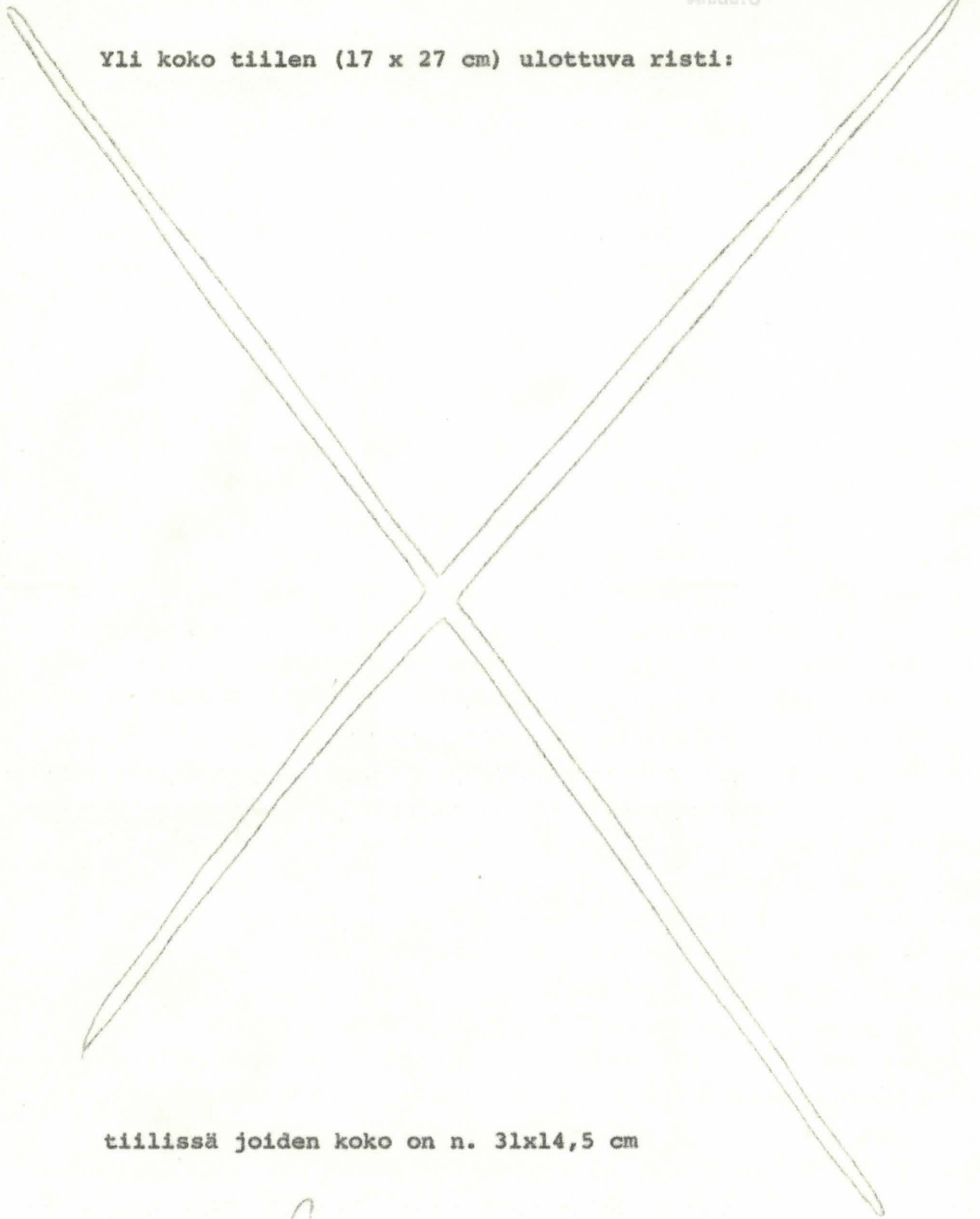
pohjoisen

Ruoteessa läntisimmässä sivulaivan holvissa:

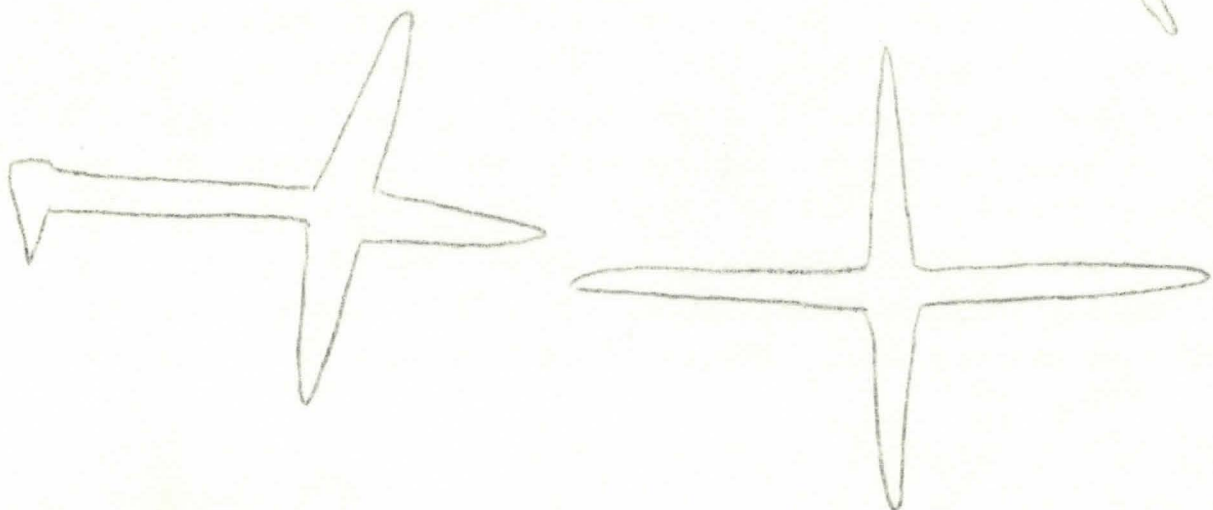
Asehuone Puumerkkejä lattiatililissä. Tiilien koko n. 17 x 27 cm.

Yli koko tiilen (17 x 27 cm) ulottuva risti:

tiilissä joiden koko on n. 31x14,5 cm

Asehuoneen maalausten esilleottotyön aikana tekemäni havainnot ja restaurointityön tulos antaa käsittäkseni uusia näkökohtia myös kirkon ja asehuoneen rakennushistoriallisia ajoituksia tutkittaessa. Asehuonetta on pidetty, kuten tunnettua tähän asti kirkon nuorimpana osana. Aikaisemmissa tutkimuksissa on todettu, ettei asehuone ole muurausliitteessä runkokuoneeseen, eikä esimerkiksi komea profiloidusta tiilestä tehty muurattu eteläoven porttaalin yläpuolella oleva, asehuoneen ullakolla näkyvä kirkon seinän osa ole koskaan ollut rapattu tai kalkilla peitetty, ja että se on siinä määrin viimeistelemättömästi, ulkonäöstä piittaamattomasti muurattu ettei sitä voida ajatella tarkoitetun sellaisenaan näkyväksi seinän osaksi. Asehuoneen nykyinen ulko-ovi on puhkaistu eteläseinään aikaisemmin samassa paikassa sijainneen ikkunan paikalle. Siihen liittynyttä piilien tiilijäljittelykoristemaalausta saatiin yläkaaresta esille tutkimusten aikana (vert. Nousiainen, Hammarland). Asehuoneen alkuperäiset oviaukot on aina olleet nähtävissä ~~pehjois-~~ ja itäseinillä umpeen muurattuina. Kuten tunnettua näiden läpikäytävätyyppisten sisäänkäyntien katsotaan yleisesti rakennusaikaa ajatellen viittaavan 1300-luvun loppuun tai 1400-luvun alkuun (Tällainen on ollut ilmeisesti myös Raision tornihuoneen eteinen, missä erehdyksessä avattiin länsiseinän tukikaaren mukainen muurinrakenteeseen muurattu aukko länteen).

Sauvon asehuone voidaan todeta aletun rakentamaan varhaisessa vaiheessa kirkon rakentamisen kanssa, ja se on itseasiassa valmistunut holvauksen osalta aikaisemmin kuin runkokuoneen holvit (1472). Näin ollen voidaan tosiasiallisesti vahvistaa se runkokuoneen rakentamista, alkamista ja lopullista valmistumista koskeva, verrattain pitkäksi otaksuttu arvelu, ehkä 70-80 vuotta. Asehuoneen ns.

"Andreaksen ristin" tyyppinen ristiholvi, sen ruoteissa, seinissä, eteläikkunassa olevat punaruskealla värillä tehdyt maalauskoristeet jotka ajoituksen puolesta sopivat hyvin 1400-luvun alkuun ovat näin ollen kirkon vanhimmat maalaukset. Ne konservoitiin katkelmallisina ja restauroitiin osittain täydentäen.

Vuonna 1907 oli asehuoneen samoin kuin sakaristonkin lattia valmistettu hierretystä sementistä, mutta restaurointityömme tuloksena se nyt poistettiin. Sen alta saatiin esille melko hyvin säilynyt keskiaikaisista tiilistä ladottu lattia, jota eristämässä ollut hiekkakerros suojeli niin, että sementti oli vain paikoitellen tarttunut kiinni tiileihin. Lattia puhdistettiin ja täydennettiin tuhoutuneilta osin uusilla tiileillä. Pinta suojattiin vahalla.

→ länsi

Kirkon vanhin osa sakaristo ei tarjonnut alkuperäisen holvauksen puuttuessa ja vanhojen rappauskerrosten laajamittaisten uusimisten jälkeen mitään merkittävää tutkimusten tuloksena. Holvi ja seinät puhdistettiin, korjattiin ja kalkittiin hautakalkilla millä luonnollisesti suoritettiin kaikki kirkossa tehdyt muuraus- ja maalaustyöt. Mainittakoon myöskin, että kirkon holvien halkeamat paikattiin myöskin ullakon puolelta.

Maalausten kuivapuhdistuksessa käytettiin OZ-puhdistusliinoja ja märkäpuhdistuksessa luonnonsieniä.

Kiinnittämiseen käytettiin kalkkivettä ruiskuttamalla ja heikoimpiin pulverimaisempiin väri-irtoamiin lisättyinä n. 1 % kaseinilla. Maalausten korjauksessa käytettiin rautaoksiidivärejä sekä vihreän yhteydessä uusissa korjauksissa koboltvihreää.

Henkilömaalauksiin tehtiin hyvin vähäisiä korjausmaalauksia, sen sijaan sivulaivojen ornamenttikoristelua korjattiin enemmän.

Kirkon runsaasta, arvokkaasta esineistöstä mainittakoon tässä yhteydessä paitsi eräiden esineiden siirroista, myös niille tehdyistä korjauksista. Vanhin keskiaikainen puuveistos esittää N. Mariaa ja on maalattu kovalla lyijyvalkosella maalilla vuosikymmeniä sitten. Sen alla on nähtävissä säilyneenä kohoutumina alkuperäisen värin alueita. Teos sijoitettiin kuoriosan pohjoiseinälle ja siihen liittyy kaappi, mistä puuttuu ovet, mutta jota on täydennetty koristeellisilla keskiaikaisesta lehteristä saaduilla osilla. Kaappi on tammijäljitellen päällemaalattu.

Viimeksi tapahtuneessa sijoittelussa oli Madonna-veistokseen kuuluneen kaapin otaksuttu kuuluvan nyt samalle pohjoisseinälle sijoitettuun ja koottuun sakramenttikaappiin, monstranssiin, mutta nyt me saimme myös tähän esineeseen lisätietoja. Mainitun kaapin pilari oli näet käytetty 1600-luvulta alkaen saarnatuolin siivekkeen jalustaksi. Sen jalustan kantaosa löytyi puolestaan kirkon lattian alta sähkökaapeleita vedettäessä, ja se konservoitiin Kansallismuseon ateljeessa. Monstranssin tornimainen yläosa oli puolestaan yhdistetty edellä mainitun N.Marian kaapin yläosan koristeeksi. Tällaisena kokonaisuutena se oli sitten sijoitettu piispanpenkin katolle. Nyt uudelleen kootussa asussakin monstranssista puuttuu kyllä eräitä pieniä osia, mutta se on kuitenkin pääosiltaan säilynyt. Senkin alkuperäistä moniväristä väritystä peittää tammijäljittelymaalaukset.

Umpeen muuratusta alttarin sisäkomerosta löydettiin mm. jalkaosa Kristusta kipujen miehenä esittävään veistokseen. Teoksen väri-irtoamat kiinnitettiin ja jalkaosa kiinnitettiin paikoilleen Kansallismuseon rest.ateljeessa.

Keskiaikaisen kastemaljan ympärille on 1600-luvulla tehty aitaus joka on v. 1695 Lauri Myran maalauksin koristama samoin kuin lehtereiden rintamuksetkin. Nämä maalaukset oli tammijäljittelynä peitetty ja alkuperäinen marmorointi- ja profiililistojen monivärikoristelu otettiin esille sekä restauroitiin. Tulevaisuudessa on samanlainen väritys otettavissa esille myös lehtereiden rintamuksista.

Kirkon runsas esineistö koostuu ennen kaikkea 35 kpl aatelissukujen vaakunoista, joista monet ovat erittäin suurikokoisia ja useimmat alkuperäisessä väriyksessä säilyneitä joskin hyvin pahoin hilseilevässä tilassa. Nämä esineet puhdistettiin ainoastaan pölystä korjaustöiden jälkeen, mutta lähitulevaisuudessa olisi pyrittävä ne perusteellisesti konservoimaan.

R.W. Ekmannin maalaama alttaritaulu siirrettiin länsiseinälle etelälaivaan. Sen alla alttaripöytänä toimii keskiaikainen laatikollinen pöytä.

Kirkon kellotapulissa tavattiin tuoreita tuhohyönteisten syöntijälkiä puisissa rakenteissa minkä johdosta ne myrkytettiin paikallisesti Intaktolliuoksella, ruiskuttamalla ja sivelemällä.

Veikko Kiljunen
Veikko Kiljunen

2 kpl liitteitä:
tutkimusselostus
läpipiirrosluettelo